

...για την εκλαΐκευση

Η εκλαΐκευση είναι μια μορφή διαμεσολάβησης: μετασχηματισμού δηλαδή της επιστημονικής γνώσης σε δημόσια (ή και σχολική) γνώση. Στην κατεύθυνση αυτή, η εκλαΐκευτική διαδικασία συνήθως προβλέπει τη διάδοση και την κατάκτηση από το ευρύ κοινό μιας ενότητας 'γνώσεων'-πληροφοριών. Ειδικοί επιστήμονες - δημοσιογράφοι - εκλαΐκευτές επιλέγουν και παρουσιάζουν τις πληροφορίες που θεωρούνται ως σημαντικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε γνωστικού αντικειμένου και που η ικανότητα αναπαραγωγής τους από το κοινό, αναγνωρίζεται ως εξοικείωση με το γνωστικό αντικείμενο.

Μια πρώτη λοιπόν, αναμενόμενη, παρανόηση ως προς το σχεδιασμό της εκλαΐκευσης ενός γνωστικού αντικειμένου, αναφέρεται στην αντίληψη ότι ως κριτήριο της επιτυχίας της εκλαμβάνεται η συγκράτηση επιλεγμένων πληροφοριών και η ικανότητα αναπαραγωγής τους στο δημόσιο λόγο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, από τον κοντινό χώρο της εκπαίδευσης, η σφαιρικότητα της Γης. Όλοι μας, από το νηπιαγωγείο, μαθαίνουμε να λέμε πως η Γη είναι σφαιρική. Η γνώση αυτή επιβεβαιώνεται ως αυτονόητη, καθώς όλες οι εικόνες της Γης, οι αναπαραστάσεις-μοντέλα (υδρόγειοι κάθε είδους) κ.λπ. αναπαράγεται σε κάθε μας βήμα. Δεν χρειάζεται όμως να ψάξουμε μακριά για να διαπιστώσουμε πως μεγάλος αριθμός πολιτών, αν και αμέσως αποδέχεται τη σφαιρικότητα της Γης, κατά βάθος δεν έχει καθόλου πειστεί πως αυτό ισχύει και πέρα από το χώρο των επιστημών, δηλαδή στην άμεση καθημερινότητά μας. Πως όλα τα φυσικά φαινόμενα που καθορίζουν τη ζωή μας, μέρα-νύχτα, εποχές του χρόνου, οι σεισμοί, ο καιρός, οι διεθνείς συγκοινωνίες, οι δορυφορικές συνδέσεις, τα πάντα δεν θα μπορούσαν να συμβαίνουν -όπως τα ξέρουμε- αν η Γη δεν ήταν σφαιρική. Δεν είναι βέβαια τυχαίο που διάφορες οπισθοδρομικές - δόξες "θαρραλές" και "αντισυμβατικές"- συλλογικότητες ισχυρίζονται ότι "αποδεικνύουν" πως η Γη είναι επίπεδη και ότι οι επιστήμονες συνωμοτούν και μας κοροϊδεύουν. Ο πολύς κόσμος καταδικάζει τη φαιδρότητα αυτών των ισχυρισμών (δεν διστάζει μάλιστα να τους χλευάσει) αλλά κατά βάθος δεν είναι σε θέση να εξηγήσει πειστικά σε ένα παιδί πώς ξημερώνει και βραδιάζει αφού ο ήλιος δεν γυρίζει γύρω από τη Γη ούτε πώς γίνεται ταξιδεύοντας διαρκώς προς μία κατεύθυνση, σίγουρα να ξαναφτάνουμε στο σημείο απ' όπου ξεκινήσαμε ...χωρίς "να γυρίσουμε πίσω" ή "χωρίς να πέσουμε στο ...χάος". Η φτώχεια της εκλαΐκευσης και της εκπαίδευσης;

Η ικανότητα, λοιπόν, επιπόλαιης δήλωσης και αναπαραγωγής κάποιων σημαντικών -έστω- πληροφοριών που συνδέονται με ένα γνωστικό αντικείμενο δεν μπορεί να είναι μέτρο εκλαΐκευσης. Απεναντίας θα πρέπει να επικαλεστούμε την κλασική διδακτική έννοια της **καλλιέργειας στάσεων και συμπεριφορών** προκειμένου να αξιολογήσουμε μια εκλαΐκευτική προσπάθεια η οποία θα μας έφερνε ένα βήμα πιο κοντά στην ευρύτερη κατανόηση των θεμελιωδών εννοιών του εκάστοτε γνωστικού αντικειμένου. Οι δέκτες δηλαδή της σωστής εκλαΐκευσης, θα ευχόμασταν να ενσωματώνουν τις νέες γνώσεις τους στην καθημερινότητά τους αλλάζοντας τη στάση τους απέναντι στο προκείμενο γνωστικό αντικείμενο.

Προεκτείνοντας τα παραπάνω στο χώρο της αισθητικής παιδείας, θα πρέπει να αντιληφθούμε πως η πληροφορία ότι ο Πικάσο είναι κυβιστής (πληροφορία έτσι κι αλλιώς λειψή και αποπροσανατολιστική), ότι ο κυβισμός είναι εικαστικό κίνημα των αρχών του 20^{ου} αιώνα κ.λπ. κ.λπ. αποτελούν "γνώσεις" χωρίς αξία παρά μόνον ως εφόδιο κοινωνικών συναναστροφών. Το ίδιο ισχύει για όλες τις "γνώσεις" που αναφέρονται στους "μεγάλους": στον Μπετόβεν, στον Σαίξπηρ κ.λπ. και -στην ουσία- αναμασούν τα βιογραφικά των καλλιτεχνών και τα ταξινομητικά χαρακτηριστικά του έργου τους. Πρόκειται για "γνώσεις" χωρίς αντίκρισμα στις συμπεριφορές των πολιτών, "γνώσεις" που δεν συναρθρώνονται με τα θεμελιώδη ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο, "γνώσεις επίδειξης καλλιέργειας" που όμως δεν ενθαρρύνουν ένα διαφορετικό τρόπο αντίληψης του κόσμου όπου ζούμε. Η εκλαΐκευση λοιπόν θα έπρεπε να ξεκινάει από ερωτήματα όπως, γιατί άραγε ο Πικάσο θέλησε να εκφράσει έτσι 'περίεργα' την αντίληψή του για τον κόσμο, τι παραπάνω σκέψεις θέλει να μας εκφράσει ο Πικάσο με τον τρόπο που επέλεξε να αναπαραστήσει τα θέματά του εκείνης της περιόδου και, πολύ περισσότερο, πώς και γιατί μπορεί να αφορά τη ζωή όλων μας το εγχείρημα του Πικάσο.

Με άλλα λόγια, ο εκλαϊκευτής θα πρέπει να ξεκινάει από τις πιθανές σκέψεις - απορίες που γεννιούνται στο δέκτη του γνωστικού αντικειμένου: Τι είναι αυτό που βλέπω; Γιατί με αφορά; Μου λέει κάτι διαφορετικό απ' όσα ήδη ξέρω για τη ζωή και τον κόσμο γύρω μου; Ποια ακριβώς στοιχεία αυτού του γνωστικού αντικειμένου μου γεννούν διαφορετικές εντυπώσεις - σκέψεις από αυτές που έχω συνηθίσει; Μήπως με αφήνει αδιάφορο; Μήπως με κάνει να αισθάνομαι κάπως;

Επίσης η εκλαΐκευση, σε μια στοιχειώδη μορφή, θα πρέπει να επιδιώκει κάποια διακριτή αλλαγή στάσης - συμπεριφοράς (π.χ. των επισκεπτών μιας έκθεσης) απέναντι στον Πικάσο και στη ζωγραφική έκφραση γενικότερα. Δεν αρκούν τα πρωτοποριακά ονόματα και οι εντυπωσιακές - δαπανηρές εγκαταστάσεις, παρεκτός κι αν εντάσσονται σε ένα συνολικό σχέδιο πολιτισμικής ανάπτυξης. Αν ο δέκτης αντιμετωπίζει το γνωστικό αντικείμενο για πρώτη φορά, η εκλαϊκευτική προσπάθεια δεν θα πρέπει να έχει ως στόχο να του 'μάθει' να παπαγαλίζει αμάσητες γνώσεις και πληροφορίες που θεωρούνται σημαντικές. Δεν θα πρέπει να του 'μάθει' τα περί σφαιρικότητας της Γης. Αυτό θα ήταν μια άγονη εκπαιδευτική διαδικασία που θα οδηγούσε σε μηχανική αναπαραγωγή των περί σφαιρικότητας χωρίς την παραμικρή επεξεργασία και κατανόηση των σχετικών εννοιών. Είναι ο εύκολος και σίγουρος δρόμος της 'αυθεντίας' που επιλέγει να διδάσκει αυτά που γνωρίζει ως έγκυρα: ο δέκτης που θα ήθελε να είναι ενημερωμένος, 'οφείλει να τα μάθει'!

Βγαίνοντας από μια έκθεση, ο επισκέπτης θα ευχόμασταν να ενθαρρύνεται να ξανασκεφτεί και να κουβεντιάσει για όσα είδε. Ίσως και να αισθάνεται ότι φεύγει φιλοσοφικά 'πλουσιότερος' κι όχι απλώς πιο ενημερωμένος για τις σύγχρονες τάσεις της τέχνης. Αυτό κυρίως θα μπορούσε να είναι το μέτρο επιτυχίας κάθε πολιτισμικής παρέμβασης. Δυστυχώς, τέτοιου είδους εκλαΐκευση δεν συναντάμε στις περισσότερες εικαστικές εκθέσεις.

Πέρα όμως από τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, ορίζοντας την εκλαΐκευση ως διαμόρφωση στάσεων απέναντι σε ένα γνωστικό αντικείμενο, πώς επηρεάζεται ένα γραπτό εκλαϊκευτικό κείμενο; Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, ένα τέτοιο κείμενο θα πρέπει να ξεκινάει από τις προ-υπάρχουσες αντιλήψεις και στάσεις του δέκτη απέναντι στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο. Ο εκλαϊκευτής θα πρέπει να ξεκινήσει από τις πιθανές σκέψεις-απορίες που γεννιούνται στο δέκτη του γνωστικού αντικειμένου: Σ' αυτά που ήδη ξέρω, τι ακριβώς έρχεται να προσθέσει αυτό το

κείμενο; Γιατί με αφορά; Μου λέει κάτι διαφορετικό απ' όσα ξέρω για τη ζωή και τον κόσμο γύρω μου; Διαβάζοντας αυτό το κείμενο συνειδητοποιώ ένα καινούργιο τρόπο αντιμετώπισης του θέματος που πραγματεύεται; Μπορώ να πω πως βλέπω με διαφορετικό 'μάτι' ένα γνωστικό αντικείμενο που πριν δεν θα του έδινα σημασία ή μήπως αισθάνομαι πως αυτά τα θέματα δεν με αφορούν;

Αυτές είναι οι αφετηρίες της εκλαΐκευσης. Ο ρόλος λοιπόν του εκλαϊκευτικού κειμένου είναι, με πολύ σεβασμό στις προ-υπάρχουσες αντιλήψεις του δέκτη, να τον οδηγήσει στη διαμόρφωση κάποιων απαντήσεων που ο ίδιος ο δέκτης θα παραθέσει στα παραπάνω ερωτήματα.

Τέτοια βέβαια προ-υπάρχοντα ερωτήματα, δεν είναι μόνον οι γενικές απορίες που θα διατύπωνε ο εκλαϊκευτής. Μπορούν να προκύψουν και μέσα από διερευνητικές συζητήσεις με δυνητικούς δέκτες του εκλαϊκευτικού κειμένου. Στην περίπτωση του παρακάτω πονήματος, τα ερωτήματα συλλέχτηκαν μέσα από άτυπες συζητήσεις με εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στα Εργαστήρια των Τεχνών του Προγράμματος 'ΜΕΛΙΝΑ, Εκπαίδευση και Πολιτισμός' (1996-2004 και 2006, 2008). Δεν προέκυπταν με κάποια τάξη. Πολλές φορές το ίδιο ερώτημα με παραλλαγές διατυπώνονταν σε διαφορετικές στιγμές από διαφορετικούς εκπαιδευτικούς. Άλλοτε ένα ερώτημα γεννούσε κάποιο επόμενο και οι συζητήσεις έμεναν μετέωρες. Η αλήθεια είναι πως τότε δεν ήταν παρά συγκυριακές αφορμές προβληματισμού που σιγά-σιγά έμπαιναν σε κάποιο σχήμα βασικών ερωτημάτων για θέματα Τέχνης. Ένα είδος απλοϊκής αισθητικής που ωστόσο η έλλειψη στοιχειωδών απαντήσεων οδηγούσε τους εκπαιδευτικούς σε αρνητική στάση του τύπου "Εμένα η Τέχνη δεν με συγκινεί. Κάποια έργα ίσως, αλλά τα θέματα αυτά είναι για τους ειδικούς και για όσους έχουν ταλέντο".

Ως εδώ καλά! Αναμενόμενες επιφυλάξεις που υπογραμμίζουν την επιτακτική ανάγκη εκλαΐκευσης. Το 'πρόβλημα' ξεκινάει από τη στιγμή που έγινε μια εκλαϊκευτική προσπάθεια να δοθούν στοιχειώδεις απαντήσεις στα ερωτήματα που διατυπώνονταν, επιδιώκοντας πάντα, κάποιο γενικό στόχο 'συμφιλίωσης' με τον -κατά τους συνομιλητές- 'απόμακρο' χώρο της Τέχνης. Κυρίως καλλιέργεια στάσης 'ανοχής' και προβληματισμού για τα θέματα Τέχνης. Ίσως ακόμα ανακαλύπτοντας πως η καλλιτεχνική έκφραση και τα έργα Τέχνης -με κάποιους τρόπους- συνδέονται με την καθημερινή μας ζωή. Εστιάζοντας στις κοινωνικές και επικοινωνιακές λειτουργίες της Τέχνης και παρακάμπτοντας τα περισσότερα ουσιώδη φιλοσοφικά θέματα της Αισθητικής, που άλλωστε ξεφεύγουν κατά πολύ από τη σκευή του γράφοντος.

Προ-υπάρχοντα ερωτήματα, σεβασμός στο δέκτη και στην προ-υπάρχουσα κουλτούρα του (ακόμα κι αν είναι στρεβλή), προσπάθεια διαμόρφωσης νέων στάσεων. Καταγραφή λοιπόν του εγχειρήματος "χάριν αρχείου", για άλλη μια φορά στην εκπαιδευτική μου πορεία ...

Μένης Θεοδωρίδης, 2018.